

Z wszystkich tych studiów zatrzymajmy się przy dwóch. Historię kobiety (a w pewnym stopniu i historię rodziny), przedstawiła Ch. Klopisch-Zuber. W średniowieczu wydawanie kobiety za mąż było rodzajem „inwestycji”, która miała gwarantować pokój między rodzinami. Matężństwo miało służyć utrwalaeniu więzi rodowej. Odradzały się znowu związki wielu rodzin, znane w dawnych społeczeństwach germańskich. Nazywano je we Francji *lignage*, we Włoszech *linaggio*. Los kobiety i jej aspiracje osobiste były na dalszym planie. Autorka nie przemilcza obyczajów seksualnych i roli Kościoła w kształtowaniu ich.

Sytuację ludzi z marginesu społecznego nakreślił interesująco B. Geremek. Były to osoby odrzucające ówczesne normy współżycia, osoby odrzucone przez społeczeństwo. Należeli tu ludzie, którzy porzucili swój kraj, wygnańcy, przestępcy a zwłaszcza ekskomunikowani, włóczędzy, a także ci, którzy wykonywali zawód powodujący infamię, np. aktorzy, magowie, sprzątacze miejsc, kaci i ich pomocnicy, prostytutki, funkcjonariusze policji miejskiej, dozorczy łaźni publicznych, fryzjerzy. Choć aktorów broniły nieraz wysokie autorytety, nawet święci (np. św. Tomasz z Akwinu czy św. Franciszek o *ioculatores Dei*), to klimat dwuznaczności moralnej otaczał ten zawód długo.

Ludźmi z marginesu byli także pracujący przy chorych (strach przed zarazą, zwłaszcza w odniesieniu do trędowatych). Stanowisko średniowiecznego społeczeństwa było w tym przypadku mieszaniną miłosierdzia i odrzucenia (emarginacji). Żebracy natomiast nie byli zaliczani do osób z marginesu, ponieważ byli zwykle zorganizowani; byli oni potrzebni dla wykonywania cnoty miłosierdzia.

Interesujące są uwagi autora na temat źródeł historycznych tej analizy. *Emarginati* zostawiali po sobie mało śladów w dokumentacji historycznej. Wprawdzie od XII wieku - jak pisze autor - powstawały w Europie archiwa represji, obejmujące różnych przestępców, ale spośród nich trudno nieraz wydzielić ludzi marginesu.

IRENA MALINOWSKA-KWIATKOWSKA (Kraków)

Rivista Internazionale di Diritto Comune, tom I, Roma-Erice 1990, tom II, Roma-Erice 1991.

Tą krótką notatką pragnę zwrócić uwagę na pojawienie się nowego czasopisma (rocznika) historyczno-prawnego we Włoszech. Wydawcą jest Międzynarodowy Ośrodek Kultury Naukowej im. Ettore Majorana w Erice, na Sycylii. Istnieje on dopiero od kilku lat i prowadzi ożywioną działalność (wykłady, kursy, sympozja), także wydawniczą. Pismo poświęcone jest historii prawa europejskiego, ze szczególnym uwzględnieniem historii „*ius commune*”.

Pierwszy tom (1990) zawiera artykuły o glosatorach - o sławnym Akurzjuszu (G. Speciale) i mniej znanych, jak Ugolino da Sasso (D. Maffei), o rękopisach prawa lennego (*Liber feudorum*) (P. Weimar), o średniowiecznej teorii domniemań (A. Gouron).

Publikuje się też tezy i wyniki różnych dyskusji naukowych, np. w tomie I - o historii średniowiecznego prawa kanonicznego (A. Garcia y Garcia), o kulturze prawniczej Sycylii w epoce katalońsko-aragońskiej (M. Bellomo). W tomie II utrwalono dyskusję nad znaczeniem „*ius commune*” w królestwie Sycylii (M. Bellomo) i nad ustrojem miast południa Europy (G. Vallone).

Czasopismo prowadzi osobny dział - komunikaty o wynikach badań i dokumentach (*Ricerche e documenti*), np. w tomie I rozważania F. Migliorinno o zbiorze dekretów (*Collectio Bambergensis*), w tomie II opis rękopisu „*kwestii*” (*quaestiones*) glossatorów, znajdującego się we Florencji, pióra Federico Martino.

Redakcja stara się też o gromadzenie materiałów bibliograficznych dotyczących dziejów „*ius commune*” (dział „*Bibliografia*” w każdym tomie).

Warto podkreślić, że redaktorem omawianego pisma jest wybitny historyk prawa włoskiego specjalizujący się od lat w historii „*ius commune*”, Manlio Bellomo, a wieloosobowy komitet

naukowy przy redakcji składa się z wybitnych specjalistów z różnych krajów. Przewodniczy mu Domenico Maffei.

IRENA MALINOWSKA-KWIATKOWSKA (Kraków)

Gerard De l i l l e, *Famiglia e proprietà nel Regno di Napoli, XV - XIX secolo*, Torino 1988, tłum. z francuskiego M. A. Viscaglia (tytuł oryginalny: *Famille et propriété dans le Royaume de Naples, XVe - XIXe siècle*, Rome - Paris 1985), stron 390, indeksy.

Rodzina stała się w ostatnich latach przedmiotem wielu prac. W Italii, a zwłaszcza na południu, rodzina odgrywała szczególną rolę - była zawsze uważana za podstawowy element organizacji społecznej i miała bardzo silny wpływ na system gospodarowania oraz na politykę społeczną.

Autor analizuje mechanizmy funkcjonowania systemów rodzinnych w długim okresie (XV - XIX w.): reguły tworzenia „przymierzy” rodzinnych, związków wielu rodzin („linaggi”), sposoby przekazywania majątku w spadku, wyposażania kobiet itd. Opiera się na różnorodnym materiale źródłowym (ustawy, akty notarialne, spisy ludności, rejestry majątków etc.). Na uwagę zasługują szczególnie rozważania o zmianach tradycyjnego systemu paranteli w XIX i XX stuleciu.

Autor stwierdza, że archaiczne formy organizacyjne rodów trwały na południu Italii znacznie dłużej niż np. we Francji czy w Anglii. Solidarność rodów szlacheckich słabnie w południowych Włoszech dopiero w XVIII wieku i wtedy dopiero staje się możliwa swobodna alienacja nieruchomości. Ten zarys historyczny pozwala lepiej zrozumieć niektóre problemy Italii dzisiejszej.

IRENA MALINOWSKA-KWIATKOWSKA (Kraków)

Bernard S c h n a p p e r, *Voies nouvelles en histoire du droit. La justice, la famille, la répression pénale (XVIe - XXe siècles)*, Paris 1991, ss. 680.

Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu w Poitiers opublikował wybór prac profesora Schnappera, uznawanego za jednego z najlepszych znawców dziejów francuskiego prawa karnego. Łącznie 25 tekstów uprzednio publikowanych jako artykuły dotyczy zarówno problematyki XIX - XX w., jak i, a raczej nade wszystko, problematyki dawnego prawa francuskiego. Tematyka zbioru podzielona została na dwie części. Część pierwsza to różne aspekty dziejów prawa karnego i procedury karnej w dobie dawnego prawa francuskiego sprzed Rewolucji Francuskiej (8 artykułów w tym do najważniejszych należą: *La répression du vagabondage et sa signification historique du XIXe au XVIIIe siècle*; *Testes inhabiles: les témoins reprochables dans l'ancien droit pénal. Essai sur l'évolution du système des preuves*; *Le raptage du droit pénal coutumier*), jak i epoki XIX-XX w. (6 artykułów, m.in. artykuł o dziejach jury francuskiego w XIX-XX w.). Część druga poświęcona jest różnym aspektom dziejów wymiaru sprawiedliwości i życia społecznego w XIX-XX w. Tutaj na czoło wysuwa się blok rozpraw poświęconych dziełom rodziny i prawa rodzinnego we Francji XIX w. (5 artykułów w szczególności rozważających różne aspekty władzy rodzicielskiej i praw dziecka). Wśród pozostałych rozpraw warto szczególnie wspomnieć trzy: *Pour une géographie des mentalités judiciaires, la litigiousité en France au XIXe siècle*; *Le coût des procès civils au milieu du XIXe siècle*; *Assurances militaires et assurances sur la vie (1818-1872)*. Otrzymaliśmy w sumie cenny zbiór